

4. Военная психология и ее прикладные аспекты : учебное пособие. – М. : Военный университет, 2008. – 93 с.
5. Караяни А. Г. Прикладная военная психология / А. Г. Караяни, И. В. Сыромятников. – СПб. : Питер, 2006. – 480 с.
6. Караяни А. Г. Психологическое обеспечение боевых действий личного состава частей сухопутных войск в локальных военных конфликтах / Караяни А. Г. – М. : Воениздат, 1998. – 164 с.
7. Суходольский Г. В. Организационная психология / Г. В. Суходольский, С. Г. Тарасов. – Харьков : Гуманитарный Центр, 2004. – 256 с.
8. Тарабрина Н. В. Синдром посттравматических стрессовых нарушений : современное состояние и проблемы / Н. В. Тарабрина, Е. О. Лазебная // Психол. журн. – 1992. – №2. – С. 14–29.
9. Якушин Н. В. Психологическая помощь воинам-афганцам в реабилитационном центре республики Беларусь / Н. В. Якушин // Психологический журнал. – 1996. – №5. – 65 с.
10. Zuckerman M. Sensation Seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal / M. Zuckerman. – Hillsdale, NJ. : Lawrence Erlbaum. – 1975. – 327 p.
11. <http://www.xarakter.net/virtues/universal/self-control/desc.php>
12. <http://ru.wikipedia.org>
13. <http://belkmk.narod.ru/audience/refer5.htm>
14. <http://www.psychol-ok.ru/library.html#mat>

УДК 159.94

Олефір В.О., к. психол. н., доцент, доцент кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ, САМОРЕГУЛЯЦІЯ І НАДІЙНІСТЬ ДІЙ РЯТУВАЛЬНИКІВ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Представлено результати дослідження надійності дій рятувальника ДСНС. Розглядається поняття «психічна надійність» як особистісно-регуляторна властивість людини. Аналізується внесок особистісного потенціалу та регуляторних ресурсів професіонала в забезпечення надійності їх дій в напружених нештатних ситуаціях.

Ключові слова: особистісний потенціал, саморегуляція, надійність дій, надійність саморегуляції.

Представлены результаты исследования надежности действий спасателя ГСЧС. Рассматривается понятие «психическая надежность» как личностно-регуляторное свойство человека. Анализируется вклад личностного потенциала и регуляторных ресурсов профессионала в обеспечении надежности их действий в напряженных нештатных ситуациях.

Ключевые слова: личностный потенциал, саморегуляция, надежность действий, надежность саморегуляции.

Постановка проблеми. Проблема надійності і компетентності професійних дій рятувальників при впливі різних стресогенних чинників є однією із провідних в рамках основних проблем екстремальної психології та суміжних із нею дисциплін, що вивчають людину, яка займається професійною працею.

Робота в умовах надзвичайної ситуації вимагає від рятувальників високої ефективності і надійності управління і саморегуляції поведінки та прийняття рішень.

Незважаючи на те, що проблема надійності професійної діяльності в екстремальних умовах, яка проявляється в безпомилковості, точності і своєчасності виконання робочих дій [2, С. 86–87], є досить актуальною, мало дослідженими залишаються її особистісні та суб'єктні детермінанти, які забезпечують активацію продуктивних процесів діяльності, компенсацію недостатнього прояву деяких процесів, мобілізацію операціональних функцій, реалізацію планів і стратегій поведінки і т. д.

Аналіз основних досліджень та публікацій. В психологічній науці проблема надійності вперше була поставлена в інженерній психології у зв'язку із необхідністю підвищення надійності системи «людина–машина». Згідно з положенням, сформульованим в сучасних когнітивних та інженерно-психологічних дослідженнях, надійність професійної діяльності розуміється як безпомилковість та ефективність виконуваної роботи [1; 3]. Надійність діяльності забезпечується психічною надійністю, критерієм якої є стійкість психічної активності в різних за ступенем психічно напружених професійних ситуаціях.

У свою чергу, основою психічної надійності виступає розвиток і стійкість системи саморегуляції довільної активності людини, яка проявляється в здатності суб'єкта праці зберігати якість та ефективність індивідуальної саморегуляції у психологічно напружених умовах [6].

Проблема саморегуляції, самоконтролю в останні два десятиріччя стала займати одне з провідних місць у психології. Викликане це, насамперед, тим, що вивчення саморегуляції «стане ключовим конструктом, який дозволить перейти до інтегративного вивчення людини, її можливостей не лише адаптуватися до світу, але й міняти світ разом із собою» [9, С. 9].

Характерною рисою сучасних досліджень саморегуляції є те, що в них велика увага приділяється особистісним властивостям як передумовам продуктивних аспектів діяльності. Зокрема показано регуляторну роль нейротизму та усвідомленості (згідно моделі Великої П'ятірки) [11] та регуляторно-особистісних властивостей (відповідальності, наполегливості, рефлексивності та ін.) – рис особистості, які, в першу чергу, характеризують людину як суб'єкта життєдіяльності, з точки зору індивідуальних можливостей свідомо висувати цілі активності та керувати їх досягненням [6].

В емпіричних дослідженнях В.І. Моросанової, проведених з позицій диференціально-психологічного підходу до усвідомленої саморегуляції довільної активності, показано, що вплив основних особистісних вимірів за Г. Айзенком – екстраверсії та нейротизму, на продуктивні аспекти діяльності опосередковується розвитком саморегуляції. Так, згідно структурної моделі взаємозв'язків показників стильових особливостей саморегуляції, особистісних диспозицій екстраверсії та нейротизму і надійності дій рятувальників у надзвичайних ситуаціях (за експертними оцінками) впливає, що фактор «нейротизм» детермінує латентну перемінну «надійність дій» через медіатор «саморегуляція» [7, С. 225]. Суть цієї детермінації полягає в тому, що нейротизм негативно впливає на надійність дій рятувальників, знижуючи загальний

рівень саморегуляції, що проявляється в зниженні програмування дій, моделюванні значущих умов та їх стійкості у психологічно напружених ситуаціях.

Концепція саморегуляції життєдіяльності Д.О. Леонтьєва, включає в себе щонайменше дві по-різному організованих регуляторних функції, що доповнюють одна одну і переходять одна в одну: функцію самовизначення і функцію реалізації. Автор висуває припущення, що успішність саморегуляції життєдіяльності, як динамічної авторегуляції процесу взаємодії суб'єкта з мінливим світом, визначається двома групами особистісних змінних. Першу групу утворюють ті особистісні характеристики, які пов'язані з успішністю самовизначення в просторі можливостей і вибором мети для подальшої реалізації, а другу утворюють ті, які пов'язані з організацією цілеспрямованої діяльності [4]. Трохи пізніше до цих функцій була додана третя – функція збереження, що виявляється в гнучкості перед лицем стресогенних подій, що ускладнюють або роблять неможливим досягнення поставлених цілей [5]. Індивідуально-психологічні особливості особистості, які в найбільшій мірі відповідають вказаним трьом функціям, утворюють системний конструкт – особистісний потенціал, який розуміється як здатність людини «справлятися з різноманітними викликами, зберігаючи внутрішню цілісність і стійкість» [5, С. 3]. Очевидно, що здатність людини виконувати задумане, незважаючи на несприятливі умови, є безспірною цінністю для професійної діяльності рятувальників.

Попри всю важливість тематики особистісного потенціалу, гостро стоїть проблема його операціоналізації, яка на сьогоднішній день ще не має на однозначного рішення. Використовуючи сучасний потужний метод перевірки структурних гіпотез – моделювання структурними рівняннями – ми показали, що компоненти особистісного потенціалу гарно узгоджуються з трьома вищеназваними функціями [8].

В даному дослідженні ми припустили, що особистісний потенціал детермінує надійність професійних дій рятувальників як безпосередньо, так і опосередковано через фактор саморегуляції, причому медіаційний ефект є значущим.

Завдання дослідження полягали в тому, щоб:

- 1) виявити взаємозв'язок особистісного потенціалу із фактором саморегуляції;
- 2) встановити вплив особистісного потенціалу та саморегуляції на надійність професійних дій рятувальників у нештатних ситуаціях;
- 3) показати медіаторну роль фактора саморегуляції в детермінації надійності професійних дій рятувальників особистісним потенціалом.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні взяли участь 108 рятувальників Головного управління ДСНС у Харківській області віком від 20 до 42 років, стаж роботи в системі МНС – від 1 до 22 років.

Для визначення надійності професійних дій рятувальників використовувалася спеціально розроблена анкета, яка дозволяє отримати оцінки роботи рятувальників в нештатній ситуації. Нештатна ситуація розуміється як «надзвичайна», що припускає наявність небезпеки, жертв, містить загрозу здоров'ю і життю людини. Оцінки роботи рятувальників виносилися за трьома

критеріями: безпомилковість дій, стійкість навичок роботи з технікою та устаткуванням, взаємодія в роботі мікроколективу (у складі чергової варти). Процедура збору експертних оцінок полягала в наступному: випробовувані повинні були оцінити кожного члена групи, за виключенням себе. Оцінки вносилися за п'ятибальною шкалою Лайкерта. Збір даних проводився окремо з кожним рятувальником. Кожному досліджуваному пропонувалося оцінити безпомилковість та ефективність дія колег, не беручи до уваги особистісні особливості.

Для оцінки характеристик особистості рятувальників та регуляторних особливостей суб'єкта професійних дій використовувалися психодіагностичні методики:

1. Тест життєстійкості С. Мадді. Вимірює три основних установки, що забезпечують здійснення особистістю вибору майбутнього і що допомагають їй справлятися зі складними життєвими ситуаціями, – залученість, контроль і виклик та підсумковий показник життєстійкості як здатність витримувати стресогенні дії без негативних наслідків.

2. Російська версія опитувальника каузальних орієнтацій (РОКО) Е. Десі і Р. Райана. Методика дає інформацію про порівняльну вираженість одного з трьох способів прийняття рішення в ситуації вибору: опора на самостійні внутрішні критерії (автономія), опора на зовнішні критерії і підстави (контроль), вичікування і відхід від рішення (безособова орієнтація).

3. Опитувальник толерантності до невизначеності Д. Маклейна (MSTAT - I). Вимірює готовність суб'єкта включитися в невизначені ситуації і уявлення про здатність успішно діяти в них.

4. «Шкала контролю за дією» (НАКЕМР-90) Ю. Куля. Дозволяє оцінити здібності регулювати власну поведінку, спираючись на власні вольові якості в ситуаціях, відбитих в наступних шкалах: контроль за дією при невдачі; контроль за дією при плануванні; контроль за дією при реалізації. Високі оцінки за кожною шкалою означають орієнтацію на дію, низькі – орієнтацію на стан. Під орієнтацією на дію розуміється активний стан наміру, спрямований на трансформацію його в дію, тоді як орієнтація на стан пов'язана із затримкою реалізації наміру, викликаного думками і аналізом минулого, сьогодення і майбутнього.

5. Опитувальник «Стиль пояснення успіхів і невдач» (СТОУН). Призначений для діагностики оптимізму особистості, що розуміється як здатність оптимістично оцінювати причини різних подій, як негативного, так і позитивного характеру. При оптимістичному атрибутивному стилі (оптимізмі) успіхи сприймаються як стабільні, глобальні і контрольовані, а невдачі – як тимчасові (випадкові), локальні і контрольовані.

6. Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера і М. Єрусалема. Вона містить 10 висловлювань щодо спроможності людини до успішного здійснення діяльності, які пропонується оцінити за 4-бальною шкалою. Сумарний бал за усіма пунктами є показником загальної самоефективності.

7. Опитувальник В. І. Моросанової «Стиль саморегуляції поведінки (ССП)» використовувався для оцінки регуляторних процесів, що реалізують

основні ланки системи саморегуляції (планування, програмування, моделювання, оцінювання результатів).

Статистична обробка даних включала розрахунки описових статистик, проведення процедури кореляційного аналізу за Пірсоном та медіаційного аналізу, структурне моделювання.

Результати кореляційного аналізу наведено в табл. 1. Можна бачити, що майже всі показники особистісного потенціалу рятувальників мають значущі і прямі зв'язки з показниками надійності професійних дій. Так, шкали життєстійкості та орієнтація на дію при реалізації мають значущі кореляції ($p \leq 0,05$) з усіма показниками надійності професійних дій. Ці позитивні зв'язки свідчать про те, що рятувальники, які мають високі показники життєстійкості, мають більше відчуття компетентності, більш високу когнітивну оцінку, розвиненіші стратегії копінгів і відчувають менше стресів у напружених ситуаціях професійної діяльності, а також вони добре або навіть краще використовують свою здатність до дії в напружених умовах, що і проявляється у більш високій професійній надійності.

Таблиця 1.

Описові статистики та кореляції показників особистісного потенціалу, саморегуляції і надійності професійних дій рятувальників

Змінні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	1												
2	,27	1											
3	,41	,11	1										
4	,25	,03	,14	1									
5	,27	,07	,07	,23	1								
6	,17	,22	,14	,06	,13	1							
7	,08	,17	,14	,29	,24	,13	1						
8	,18	,19	,17	,19	,11	,16	,16	1					
9	,12	,17	,10	,16	,16	,10	,15	,53	1				
10	,19	,14	,13	,12	,15	,15	,13	,50	,48	1			
11	,19	,21	,16	,16	,20	-,08	,20	,35	,23	,22	1		
12	,18	,20	,15	,17	,20	-,08	,18	,27	,30	,33	,53	1	
13	,17	,21	,18	,22	,21	-,03	,14	,32	,33	,31	,54	,56	1
Середнє	167,13	102,38	99,04	8,14	8,97	210,40	31,25	7,02	7,12	6,01	3,76	3,58	3,69
Ст.Відх.	15,49	10,13	14,12	2,61	2,20	21,82	3,55	2,10	2,10	2,05	1,46	1,37	1,48

Примітки. 1. Умовні позначення: 1 – автономність; 2 – життєстійкість; 3 – толерантність до невизначеності; 4 – орієнтація на дію при невдачі; 5 – орієнтація на дію при реалізації; 6 – атрибутивний стиль; 7 – самоефективність; 8 – моделювання умов дій; 9 – програмування дій; 10 – оцінка результатів; 11 – безпомилковість дій; 12 – точність дій; 13 – надійність взаємодії.

2. Значущими є коефіцієнти кореляції $r \geq 0,18$.

Шкала автономної каузальної орієнтації, яка є однією із стрижневих у особистісному потенціалі, також має значущі позитивні зв'язки із безпомилковістю та точністю професійних дій. Люди з автономною каузальною орієнтацією оперують внутрішньою мотиваційною системою. У них проявляються

тенденції сприймати локус каузальності як внутрішній і відчувати почуття самодетермінації та компетентності. Таким людям не властиво самозвинувачення у разі невдачі, вони володіють гнучкою поведінкою і чутливістю до змін середовища.

З надійністю взаємодії у команді рятувальників позитивно і значуще корелюють шкали: орієнтації на дію та толерантність до невизначеності. Очевидно, рятувальники які знають, що потрібно робити, щоб досягти мети, тобто можуть використовувати свою здатність, приймати конфлікт і напругу, що виникають в ситуації подвійності, протистояти незв'язаності і суперечливості інформації, приймати невідоме, не відчувати себе невпевнено перед невизначеністю є більш надійними у взаємодії в груповій роботі.

Виявлено значущі позитивні кореляційні зв'язки самоефективності з безпомилковістю та точністю професійних дій. Рятувальники, які усвідомили свою самоефективність, тобто здатність справлятися зі специфічними і складними ситуаціями і впливати на ефективність діяльності та особистісне функціонування в цілому, є більш надійними.

Кореляційний аналіз дозволив виявити наявність значущих позитивних зв'язків між показниками «моделювання значущих умов», «програмування дій» та «оцінка результатів» з оцінками професійної надійності дій рятувальників. Отримані нами дані співпадають з результатами, отриманими іншими дослідниками [3]. Очевидно, що розвиток цих регуляторних процесів є для рятувальників важливою складовою психологічних ресурсу, завдяки якому вони протистоять психічному стресу та надійно і ефективно виконують свою професійні обов'язки.

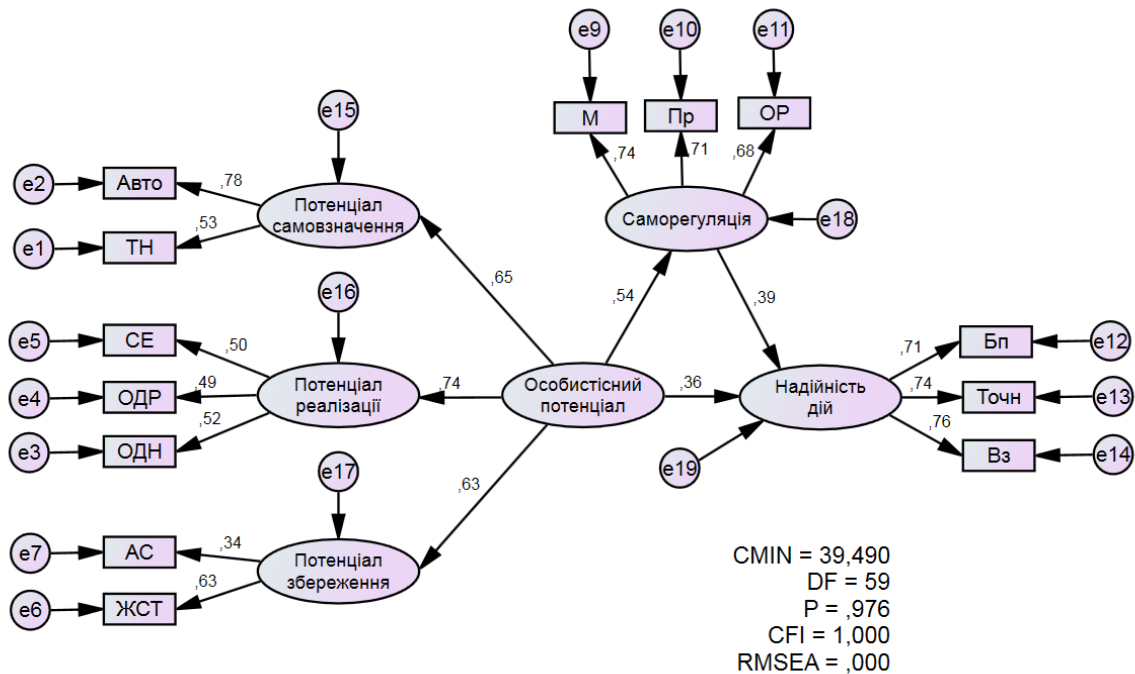
З кореляційної матриці видно, що між показниками особистісного потенціалу та регуляторними характеристиками рятувальників виявлено чотири статистично значущих коефіцієнтів кореляції. Так, показник «моделювання значущих умов» позитивно корелює із особистісними характеристиками: автономна каузальна орієнтація, життєстійкість та орієнтація на дію при невдачі, а показник «оцінка результатів» має значущий зв'язок лише із автономною каузальною орієнтацією.

Результати описової статистики, кореляційного аналізу та уявлення про припущення про медіаторну роль процесів саморегуляції у психічно напружених ситуаціях визначили подальшу логіку дослідження та стали основою для побудови інтегральної структурної моделі предикторів надійності професійних дій рятувальників. Було побудовано структурну модель взаємозв'язків показників особистісного потенціалу, стильових особливостей саморегуляції і надійності дій рятувальників у надзвичайних ситуаціях (див. рис. 1).

Індекси узгодженості показали дуже добру відповідність моделі емпіричним даним: $CMIN/DF = 0,669$; $P = 0,976$; $CFI = 1,000$; $RMSEA = 0,000$.

Фактично модель представлена шістьма латентними факторами. Три з них – «Потенціал самовизначення», «Потенціал реалізації», «Потенціал збереження» утворюють латентний фактор другого порядку – «Особистісний потенціал». Решта латентних факторів – «Саморегуляція» та «Надійність дій». Кожний латентний фактор пов'язаний з відповідними індикаторними змінними, або латентними факторами першого порядку. Латентні фактори являють

собою вимірювальний компонент моделі, а її структурним компонентом є регресії між латентними факторами. Всі факторні навантаження та коефіцієнти регресії виявилися значущими. Значення факторних навантажень та коефіцієнтів регресії вказані над відповідними стрілками.

Примітка. Умовні позначення: Авто – автономність; ТН – толерантність до невизначеності; СЕ – самоефективність; ОДР – орієнтація на дію при реалізації; ОДН – орієнтація на дію при невдачі; АС – атрибутивний стиль; ЖСТ – життєстійкість; М – моделювання умов дій; Пр – програмування дій; ОР – оцінка результатів; Бп – безпомилковість дій; Точн – точність дій; Вз – надійність взаємодії.

Рис. 1. Структурна модель предикторів надійності у професійній діяльності.

Як видно із моделі, особистісний потенціал багато в чому визначає надійність рятувальників. Прямий ефект особистісного потенціалу в стандартизованому вигляді становить 0,364 ($p = 0,040$), а непрямий (опосередкований саморегуляцією) дорівнює 0,208 ($p = 0,050$). Ступінь розвитку особистісного потенціалу у рятувальників визначається, в першу чергу, потенціалом реалізації. Очевидно, що надійність дій рятувальників з високим потенціалом реалізації можна пояснити спираючись на «модель Рубікона», розроблену Х. Хекхаузенем (2003). Згідно моделі динаміка цілеспрямованої дії є переходом від «мотиваційного стану свідомості», максимально відкритого по відношенню до отримання нової інформації і зважуванню наявних можливостей, до такої фази стану свідомості, коли рішення вже прийнято, дія набуває конкретної спрямованості і свідомість «закривається» від усього, що може цю спрямованість похитнути. Іншими словами, потенціал реалізації характеризує рішучість, наполегливість досягнення рятувальниками поставленої мети. Можливо, тому показник «планування цілей» не виявляє значущих взаємозв'язків з

жодним із показників надійності дій (за результатами експертизи).

Фактор «Саморегуляція» виявляє прямий ефект на надійність дій рятувальників, який становить $\beta = 0,389$ ($p = 0,040$), та виступає як медіаційна змінна. Показово, що ступінь розвитку у рятувальників саморегуляції визначається показниками моделювання значущих умов ($\beta = 0,741$) та програмування дій ($\beta = 0,711$). Це вказує на залежність надійності саморегуляції від розвитку моделювання та програмування.

Аналіз фактора «Надійність дій» свідчить про те, що найбільший внесок до змісту фактора має показник надійності взаємодії ($\beta = 0,671$), який характеризує уміння рятувальника працювати в команді.

Для перевірки гіпотези про те, що особистісний потенціал детермінує надійність професійних дій рятувальників через медіаторну змінну «Саморегуляція» нами було проведено медіаційний аналіз з використанням критерію Собела [10]. Змінну можна назвати медіатором «в тій мірі, в якій вона вносить вклад у співвідношення між предиктором і критерієм» [12, Р. 1176].

Для висновку про наявність медіації необхідно виконання чотирьох умов [10; 12], відповідних чотирьом рівнянням лінійної регресії, де X – незалежна змінна (предиктор), Y – залежна змінна і M – медіатор: 1) статистично значимий (відмінний від нуля) коефіцієнт регресії Y по X (b_{YX}), 2) статистично значимий коефіцієнт регресії M по X (b_{MX}), 3) статистично значимий коефіцієнт регресії Y по M при контролі X ($b_{YM.X}$), 4) статистично не значимий (що не відрізняється від нуля) коефіцієнт регресії Y по X при введенні в рівняння M ($b_{YX.M}$). У разі якщо умова 4 не виконується при виконанні умов 1–3, робиться висновок про неповну медіації. Оцінюється також значимість непрямого ефекту (вплив X на Y , опосередкований M).

Результати медіаційного аналізу приведені в табл. 2, де вказані коефіцієнти лінійної регресії (B), їх стандартні помилки SE_B , значення Z -статистики для ефектів та рівня ймовірності відхилення нуль-гіпотези.

Таблиця 2.

Медіаційний аналіз впливу особистісного потенціалу (X) на надійність професійних дій рятувальників (Y), опосередкованого саморегуляцією (M)

Ефект	B	SE_B	Z	P
1. Загальний (b_{YX})	0,145	0,054	2,685	0,004
2. Прямий (b_{MX})	0,205	0,071	2,887	0,004
3. Прямий при контролі X ($b_{YM.X}$)	0,258	0,091	2,835	0,004
4. Прямий введенні в рівняння M ($b_{YX.M}$)	0,092	0,045	2,044	0,040
5. Непрямий	0,053	0,026	2,038	0,050

Як видно із табл. 2, згідно критерію Собела непрямий ефект є статистично значущим ($Z = 2,038$; $p = 0,050$). Результати переконливо показують, що саморегуляція є медіаційною змінною в детермінації впливу особистісного потенціалу на надійність професійних дій рятувальників.

Таким чином, результати дослідження збагачують наші уявлення про особистісно-регуляторну основу надійності дій професіоналів, чия діяльність протікає в стресових умовах. Практична значущість отриманих даних полягає

у розробці комплексу засобів для інтегральної оцінки та відбору персоналу в різних видах напружених професій.

Висновки та перспективи подальшого розвитку проблеми.

1. Встановлено прямий та опосередкований вплив особистісного потенціалу на надійність дій рятувальників в надзвичайній ситуації;
2. Виявлено зв'язок особистісного потенціалу із фактором саморегуляції;
3. Доведено медіаторну роль фактору саморегуляції в детермінації надійності професійних дій рятувальників показниками особистісного потенціалу.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні ролі особистісного потенціалу, саморегуляції в подоланні стресових станів працівниками екстремального профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодров В. А. Психология и надежность : человек в системах управления техникой / В. А. Бодров, В. Я. Орлов. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 1998. – 288 с.
2. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности : [учеб. пособие для вузов] Бодров/ В. А. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
3. Кондратюк Н. Г. Надежность действий спасателя в чрезвычайных ситуациях: регуляторные и личностные предпосылки / Н. Г. Кондратюк, В. И. Моросанова // Вестник ЮУрГУ. – № 40. – 2010. – Серия «Психология», выпуск 11. – С. 51–61.
4. Леонтьев Д. А. Личностный потенциал как потенциал саморегуляции / Д. А. Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М. В. Ломоносова. Вып. 2 / под ред. Б. С. Братуся, Е. Е. Соколовой. – М. : Смысл, 2006. – С. 85–105.
5. Леонтьев Д. А. Новое в диагностике личностного потенциала / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова // Психологическая диагностика. – 2010. – № 2. – С. 3–5.
6. Моросанова В. И. Саморегуляция и индивидуальность человека / Моросанова В. И. – М. : Наука, 2010. – 519 с.
7. Моросанова В. И. Дифференциальный подход к психической саморегуляции профессиональной деятельности / В. И. Моросанова // Актуальные проблемы психологии труда, инженерной психологии и эргономики. Выпуск 4 / под ред. В. А. Бодрова, А. Л. Журавлева. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – С. 210–237.
8. Олефір В. О. Інтелектуально-особистісний потенціал : структура та діагностика / В. О. Олефір // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. – Випуск 44. – Ч. 2. – Харків : ХНПУ, 2012. – С. 150–161.
9. Сергиенко Е. А. Контроль поведения как субъектная регуляция / Е. А. Сергиенко, Г. А. Виленская, Ю. В. Ковалева. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2010. – 352 с.
10. Baron R. M. The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical Considerations / R. M. Baron, D. A. Kenny // Journal of Personality and Social Psychology. – 1986. – V. – 51. – P. 1173–1182.

11. McCrae R. R. Self-Regulation and the five-factor model personality traits / R. R. McCrae, G. E. Lockenhoff // Handbook of personality and self-regulation / Rick H. Hoyle. 1st ed. – UK: Blackwell Publishing Ltd, 2010. – P. 145–168.

12. Preacher K. J. SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models / K. J. Preacher, A. F. Hayes // Behavior Research Methods, Instruments, and Computers. – 2004. – V. 36(4). – P. 717–731.

УДК 159.9

Перелигіна Л.А., д. б. н., професор, начальник кафедри прикладної психології НУЦЗУ;

Приходько Ю.О., к. психол. н., доцент, начальник медичної служби НУЦЗУ;

Самойлова Н.М., студент соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

ПСИХОЛОГІЧНІ, МЕДИЧНІ ТА НЕЙРОБІОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Проведений аналіз показав, що при психологічному відборі на службу й навчання, диференційованому розміщенню кадрів, а також у динамічному спостереженні контингенту в професіях пов'язаних з ризиком, необхідно враховувати як психологічні, так і медичні, і нейробиологічні показники функціонального стану фахівців.

Ключові слова: екстремальні умови діяльності, функціональний стан.

Проведенный анализ показал, что при психологическом отборе на службу и учебу, дифференцированной расстановке кадров, а также в динамическом наблюдении контингента в профессиях связанных с риском, необходимо учитывать как психологические, так и медицинские, и нейробиологические показатели функционального состояния специалистов

Ключевые слова: экстремальные условия деятельности, функциональное состояние.

Здоров'я населення є найважливішим чинником національної безпеки держави. Погіршення популяційного здоров'я свідчить про необхідність розробки і реалізації ефективних програм медичної профілактики та лікування [18]. Професійне здоров'я визначає головне в людському ресурсі – професійну надійність і має при цьому властивості біосоціального фактора [16].

Відповідно до Глобального плану заходів ВООЗ по здоров'ю працюючих на 2008-2017 рр., особлива увага приділяється профілактиці ряду професійних захворювань і станів, серед яких позначений професійний стрес і його наслідки для здоров'я.

Надійність роботи людини в сучасних умовах прямо пов'язана із професійним відбором фахівців. Відсівання «непридатних» у процесі навчання знижується з 30-40% до 5-8%, аварійність із вини персоналу зменшується на 40-70%, надійність систем управління підвищується на 10-25%, витрати на підготовку фахівців знижуються на 30-40 %.

Вплив несприятливих факторів стресу, притаманний для таких професійних груп як співробітники органів внутрішніх справ, військовослужбовців, працівники Державної служби України з надзвичайних ситуацій та ін. Зростання нервово-емоційних навантажень у процесі трудової діяльності призводить до стану напруги, а нерідко й перенапруги функціонального стану орга-